

Renata Zamida

E-knjiga v slovenščini kot priložnost za ohranjanje vitalnosti slovenskega jezika zunaj meja Slovenije

Povzetek

Za slovensko govorno skupnost zunaj Slovenije je možnost dostopa do knjig v slovenščini eden od najpomembnejših načinov ohranjanja sporazumevalne zmožnosti v slovenščini. E-knjiga v slovenščini v smislu podpore razvoju bralne pismenosti ter bralne kulture pri uporabnikih zunaj matičnega jezikovnega okolja se v visoko digitaliziranem svetu kaže kot logično nadaljevanje jezikovnonačrtovalnih ukrepov Slovenije. V prispevku med drugim preverjamo, ali so v tujini e-knjige v slovenščini dostopne hitreje in enostavneje (oddaljen dostop po načelu kjerkoli in kadarkoli) kot tiskane knjige v slovenščini. Smiselno je, da matična država dostopnost knjig (na različnih nosilcih) spodbuja, spodbujevalni ukrepi pa so lahko učinkoviti le, če je ciljna skupina o njih ustrezno obveščena. Kljub številnim kakovostnim jezikovnopolitičnim aktivnostim na tem področju bi veljalo ta vidik v jezikovnopolitičnih dokumentih bolj poudariti in se posvetiti učinkovitemu osveščanju in promociji.

Ključne besede: jezikovna politika, etnolingvistična vitalnost, bralna pismenost, zdomci, izseljenci, e-knjiga

Abstract

For Slovenian language speakers outside Slovenia, access to books in Slovenian is one of the most important ways of preserving their communicative ability in Slovenian. In our highly digitalised world, e-books in Slovenian appear to be a logical continuation of the language planning measures pursued by Slovenia, in the sense of supporting the reading culture (and literacy) of users outside the main linguistic setting. In the present paper, we

investigate whether e-books in Slovenian are actually more accessible abroad than printed books (remote access based on the principle of anywhere-anytime). It would make sense for the mother country to encourage access to books (in various formats), thus addressing the development of reading culture with the linguistic diaspora. However, measures that encourage access to books in Slovenian can only be effective when the target group is appropriately informed and when access is suitably promoted. Despite numerous language policy efforts in this field, this aspect ought to be better emphasised in (future) documents.

Key words: language policy, ethnolinguistic vitality, reading literacy, language diaspora, e-book

1 UVOD

Podatki kažejo, da se je v tujini dostopnost knjig v slovenskem jeziku v zadnjih letih močno povečala, zahvaljujoč zagonu produkcije e-knjig v slovenščini in kanalom, ki jih distribuirajo, med katerimi nekateri predstavljajo primer evropske dobre prakse.¹ Zato nas v prispevku zanima, kako do knjig v slovenščini dostopajo bralci knjig v slovenščini, ki bivajo v tujini, ter koliko in na kakšen način berejo. Na osnovi izsledkov raziskave o njihovih bralnih navadah in stališčih želimo odgovoriti na vprašanje, kaj e-knjiga v slovenščini pomeni v smislu podpore razvoju bralcev (občinstva) zunaj matičnega jezikovnega okolja in ali lahko spodbujanje branja v stimulativnem digitalnem okolju² z dovolj širokim naborom e-knjig v slovenščini pripomore k ohranjanju, celo večanju vitalnosti slovenskega jezika zunaj Slovenije.

Pri tem se dotikamo tudi jezikovnega načrtovanja, torej slovenske jezikovne politike in njene (ne)opredeljenosti do tega vprašanja. Hkrati se osredotočamo na kulturni vidik poglobljenega branja,³ ki presega izobraževalni vidik bralne pismenosti.

1 Izpostavljamo dva osrednja, platformo Biblos (www.biblos.si) zasebnega zavoda Beletrina, ki prvenstveno omogoča oddaljeno izposajo e-knjig prek članstva v slovenskih splošnih knjižnicah, pa tudi nakup e-knjig, in knjigarno e-Emka (www.e-emka.si) Mladinske knjige, čeprav je v zadnjih letih vzniknilo še nekaj manjših splošnih in specializiranih zasebnih ponudnikov. Kot primer dobre prakse čezmejnega prehajanja knjig v digitalnem okolju velja omeniti Italijansko digitalno knjižnico, ki združuje hrvaško, slovensko in italijansko knjižnico v medknjižnično izposajo e-gradiva za italijansko manjšino na področju slovenske in hrvaške Istre, preko platforme Media-LibraryOnline (<http://capodistria.medialibrary.it/>, <http://www.editlibri.hr/134-biblioteche-senza-frontiere>). Leta 2020 se je sprostil tudi globalni kanal, ki je bil doslej za (e-)knjige v slovenščini zaprt – to je Amazon, kar je pomembno tudi zaradi dejstva, da je kindle najbolj razširjen e-bralnik na svetu.

2 Sem spadajo tudi avtorskoppravno urejene čezmejne storitve pri posredovanju knjig v slovenščini in (čezmejna) elektronska izposoja v javnih knjižnicah.

3 Za pričujoči prispevek so strokovna mnenja o tem, da je e-branje manj poglobljeno kot branje tiskanih knjig, nerelevantna.

Preverili bomo, kakšno je stališče aktualnih kulturnopolitičnih dokumentov, konkretno *Predloga Resolucije o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2020–2024* (gl. Predlog ReNPJP20–24 2019), ki je pripravljen in medresorsko usklajen ter februarja 2020 poslan na Vlado RS. Zanima nas namreč, 1) ali (in kako) je e-knjiga vključena v slovensko jezikovno politiko; 2) ali (digitalno) dostopnost knjig v slovenščini jezikovna politika razume kot jezikovnonačrtovalni ukrep; in 3) kakšno vlogo bi lahko imela e-knjiga v slovenščini pri prihodnjih jezikovnopoličnih in jezikovnonačrtovalnih dejanjih.

Prav za slovenske jezikovne skupnosti, ki živijo zunaj meja Slovenije, je namreč e-knjiga lahko pomemben medij v podporo vitalnosti slovenskega jezika v teh okolišjih. Trdimo lahko, da slovenska jezikovna politika vitalnost slovenščine podpira in v ta namen izvaja (medresorsko naravnana) jezikovnonačrtovalna dejanja, ki se razkrivajo tudi skozi strategije in aktivnosti v jezikovnonačrtovalnih dokumentih, kot je *Predlog Resolucije NPJP 2020–2024*.

2 AKTUALNA JEZIKOVNA POLITIKA V SLOVENIJI GLEDE DOSTOPA DO KNJIG V SLOVENŠČINI PRI ZDOMCIH IN IZSELJENCIH

V nadaljevanju nas bo zanimala opredelitev aktualne jezikovne politike v Sloveniji v razmerju do zdomcev in izseljencev ter njihovega dostopa do knjig v slovenščini kot načina za ohranjanje in poglobljanje bralne pismenosti,⁴ sporazumevalne zmožnosti in s tem vitalnosti jezika.

Splošno stališče slovenske jezikovne politike je, da je vitalnost slovenščine stabilna,⁵ in to vitalnost država podpira skozi različna jezikovnopolična in jezikovnonačrtovalna dejanja. Ministrstvo za kulturo izvaja različne (tudi finančne) ukrepe za promocijo slovenščine, za uresničevanje ukrepov iz *Resolucije NPJP* ter za digitalizacijo na področju jezika. Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu prav tako na letni ravni izvaja razpise za programe in projekte, namenjene področju, ki ga pokriva, in tudi te lahko štejemo med jezikovnonačrtovalna dejanja. Vseeno pa vsaj na prvi pogled ne odkrijemo veliko konkretnih jezikovnonačrtovalnih dejanj, ki bi bila usmerjena bralnokulturno oz. bralnospodbujevalno, kot na primer večanje dostopnosti književnih del v slovenščini, spodbujanje branja in

4 Za namene prispevka bralne pismenosti ne razumemo zgolj v ozkem, izobraževanem smislu. Osredotočamo se na kulturni vidik t. i. poglobljenega branja v smislu poročila Evropske unije o promociji branja v digitalnem okolju, ki ga je delovna skupina strokovnjakov držav članic Evropske unije v okviru odprte metode usklajevanja predstavila aprila 2016 (gl. Promoting Reading 2016).

5 V zvezi s tem napotujemo tudi na Plahuta Simčič 2014.

bralnih navad, ko gre za zdomce, izseljence in tudi zamejce.

Zato nas konkretno zanima, kakšna, če sploh, so jezikovnonačrtovalna dejanja na področju knjige, poglobljenega branja in bralne kulture, predvsem s stališča omogočanja največje možne dostopnosti knjig v slovenščini za zunaj Slovenije živeče bralce v slovenščini, in kako snovalci in izvajalci jezikovne politike v Sloveniji gledajo na prebiranje književnih del v slovenščini: ali ga zaznavajo kot dejanje, ki ohranja ali morda celo povečuje vitalnost slovenščine? V ta namen bomo analizirali ključni slovenski dokument o jezikovni politiki, *Predlog Resolucije 2020–2024*, ter predstavili tudi relevantno stališče Evropske unije.

Pri obravnavi zavestno ne bomo razlikovali med slovenskimi zamejci,⁶ izseljenci in zdomci, čeprav je treba poudariti, da ravno slednji (govorci slovenščine kot prvega jezika, ki odhajajo v tujino zaradi službe) sestavljajo največji delež vzorca v predstavljeni raziskavi.

2.1 *Predlog Resolucije NPJP 2020–2024: Odnos do (e-)knjige in branja v slovenščini*

Predlog Resolucije NPJP 2020–2024 se (povsem) osredotoča na področji jezikovnega izobraževanja in jezikovne opremljenosti, kar sta podobno kot v prejšnji *Resoluciji NPJP 2014–2018* (prim. ReNPJP14–18 2013) osrednji vsebinski točki celotnega dokumenta.

V poglavju *Okvir nacionalnega programa za jezikovno politiko* dokument govori o razvojno naravnani jezikovni politiki, ki »se zaveda posebne odgovornosti, ki jo ima do Slovenk in Slovencev zunaj mej Republike Slovenije [...]. Deluje v smeri spodbujanja učenja in rabe slovenskega jezika na vseh ravneh ter za vse ciljne skupine« (Predlog ReNPJP20–24 2019: 9).

Pri nadaljnji obravnavi jezikovnega izobraževanja se v ločenem poglavju posebej dotakne razmer zunaj Republike Slovenije; v podpoglavjih *Slovenske skupnosti v sosednjih državah* ter *Zdomstvo in izseljenstvo*. Glede zdomstva tako navaja, da mora slovenska jezikovna politika »zdomkam in zdomcem ter izseljenkam in izseljencem, še posebej pa otrokom, zagotoviti možnost širjenja ali izpopolnjevanja jezikovne zmožnosti v slovenščini« (Predlog ReNPJP20–24 2019: 20), in kot cilj navaja »širjenje ali izpopolnjevanje jezikovne zmožnosti v slovenščini kot prvem jeziku za zdomske in izseljenške otroke in mladostnike«, med ukrepe za doseg tega cilja pa

6 V interpretaciji raziskave, ki sledi v nadaljevanju besedila, se osredotočamo na odgovore Slovencev po svetu in ob tem odgovore respondentov iz slovenskega zamejstva (ki predstavljajo 4,4 % celotnega vzorca) iz metodoloških razlogov puščamo ob strani.

uvršča »izdelavo e-gradiv za samostojno učenje slovenščine, vzpostavitev sistema za preverjanje in certificiranje znanja slovenščine, prizadevanje za oblikovanje slovenske jezikovne sekcije v Evropskih šolah ter ohranjanje obstoječih in vpeljava dodatnih ukrepov, ki krepijo jezikovno zmožnost; poletne šole/tabori v RS za zdomske in izseljenske otroke govorce slovenščine kot prvega jezika, organiziranje kulturnih prireditev, izmenjav itd.« (Predlog ReNPJP20–24 2019: 21).

Skrb za branje knjig v slovenščini in njihova dostopnost ni eksplicirana, kakor ni bila že v predhodni *Resoluciji NPJP 2014–2018*, in je tudi za najmlajše »zdomce« prepuščena staršem, čeprav bi bilo k prvemu ukrepu – izdelavi e-gradiv za samostojno učenje – zagotovo smiselno pridati tudi spodbujanje izdajanja e-knjig za otroke in mladostnike in ukrepe za večanje dostopa do le-teh.

Ugotavljamo, da *Predlog Resolucije NPJP 2020–2024* v podpoglavju *Slovenščina kot prvi jezik*, podpoglavje *V Republiki Sloveniji*, kot cilje pouka slovenščine navaja »izboljšanje jezikovne samozavesti« in spodbuja k »čim boljši povezanosti književnega in jezikovnega dela pouka slovenščine« (Predlog ReNPJP20–24 2019: 15), kar naj bi rezultiralo v jezikovno kompetentnih osebah z visokim jezikovno-izraznim potencialom. Zato bi bilo smotrno, da pri ločeno obravnavani ciljni skupini zdomcev in njihovih otrok, za katere dokument predvideva, da se bodo slej ko prej (morda še v obdobju primarnega ali sekundarnega izobraževanja) vrnili v matično državo, posebej opredeli nujnost in možnost (torej dostopnost) spremljanja aktualne knjižne produkcije v slovenščini, vključno z dostopnostjo predvidenega šolskega branja. Dostop do slednjega je že od 2018 v celoti zagotovljen v digitalnem okolju v obliki e-knjig.⁷

V *Predlogu Resolucije NPJP 2020–2024* so v podpoglavjih, namenjenih zamejstvu in zdomstvu ter izseljenstvu, navedeni številni eksplicitni ukrepi in kazalniki za dosego opredeljenega cilja jezikovne politike, vključno s štipendijami za bivanje in izobraževanje v Sloveniji, pripravo učbenikov v slovenščini (e-gradiva v tem segmentu niso izrecno navedena), podpiranjem tiska in medijev v zamejstvu in vzpodbujanjem kulturnih povezav z narodno matico. Ponovno pa ni omenjeno (čeprav bi lahko morda rekli, da je implicitno vsebovano v večini ukrepov in kazalnikov) branje književnih del v slovenščini in širok dostop do njih ter razvijanje bralne kulture v slovenščini za vse živeče zunaj Slovenije. Ravno zato je e-knjiga v digitalni dobi logična, poceni in enostavna možnost za branje v slovenščini in s tem logičen, poceni in enostaven ukrep smotrne jezikovne politike.

V podpoglavju *Digitalizacija Predlog Resolucije NPJP 2020–2024*, enako kot predhodna *Resolucija NPJP 2014–2018*, glede jezikovnih opisov, virov, priročnikov ipd.

7 Npr. <http://www.biblos.si/lib/category/domaca-branja>.

navaja, naj bi sčasoma »vsa besedilna ali druga gradiva, ki predstavljajo kulturno in znanstveno dediščino, postala (prosto) dostopna v digitalni obliki. Prosta dostopnost takšnih jezikovnih virov spodbuja njihovo uporabo na digitalnih medijih« (Predlog ReNPJP20–24 2019: 48).

Poleg spodbujanja digitalizacije jezikovnih virov, ki predstavljajo kulturno dediščino, novi *Predlog Resolucije NPJP 2020–2024* v podpoglavju *Digitalizacija* predvidi tudi novi cilj, ki v *Resoluciji NPJP 2014–2018* ni bil zapisan – povečana produkcija in dostopnost e-knjig v slovenščini (Predlog ReNPJP20–24 2019: 49). Ukrepi predvidevajo finančno podpiranje izdajanja e-knjig⁸ za širšo publiko v slovenščini, bodisi izvirno slovenskih knjig bodisi prevodov, ter nadaljnje vključevanje e-knjig v ponudbo knjižnic, kot učinek pa je poleg večje dostopnosti poudarjeno tudi večanje jezikovne zmožnosti v slovenščini.

Sklenem lahko torej, da *Resolucija NPJP* kot krovni dokument slovenske jezikovne politike ne v preteklem (2014–2018) ne v aktualnem (2020–2024) obdobju v nobeni točki izrecno ne omenja (pomena) dostopnosti knjig v slovenščini za zdomce, izseljence in zamejce. Prav tako ne omenja bralnih navad in bralne motivacije kot dejavnikov za dvig bralne pismenosti pri živečih zunaj Slovenije in tudi ne predvideva konkretnih ukrepov na tem področju. *Predlog Resolucije NPJP 2020–2024* sicer prvič omenja prirast e-knjig v slovenščini in njihovo dostopnost (v podpoglavju, ki obravnava korpus), a ne prepozna eksplicitne prednosti e-knjig pri dostopu do knjig v slovenščini iz tujine in branja knjig v slovenščini kot dejavnika, ki lahko pripomore k ohranjanju sporazumevalne zmožnosti in jezikovne samozavesti govorcev slovenščine, ki bivajo zunaj matične države, in s tem k ohranjanju vitalnosti jezika (kar bi lahko bilo izraženo najmanj v podpoglavju o izobraževanju). K temu je Služba za slovenski jezik Ministrstva za kulturo kot koordinator nove *Resolucije NPJP 2020–2024* v pisnem pojasnilu avtorici sicer dodala: »[D]ostop do knjig v slovenščini za zunaj mej Slovenije živeče Slovence in ne nazadnje tudi matične bralce (slovenščina kot drugi jezik) je seveda zelo pomemben in ima pozitiven vpliv na ohranjanje vitalnosti slovenščine. Dostop do knjig v pripravljeni resoluciji sicer ni eksplicitno poudarjen, toda Ministrstvo za kulturo to dejavnost podpira tako načelno kot praktično.«⁹ A vendarle bi bila dobra eksplikacija tega, saj bi do izraza prišla tudi potreba po osveščanju in informiranju glede kanalov dostopa, s čimer imajo zunaj meja živeči uporabniki slovenščine največ težav, kot kažejo tudi izsledki v nadaljevanju predstavljene raziskave.

8 Tovrstne finančne spodbude sicer v okviru vsakoletnih javnih razpisov že od leta 2013 izvaja Javna agencija za knjigo (www.jakrs.si/javni-razpisi-in-pozivi/).

9 Po elektronski pošti dne 3. 2. 2020.

3 IZSLEDKI DELOVNE SKUPINE STROKOVNJAKOV DRŽAV ČLANIC EVROPSKE UNIJE PRI PROJEKTU *SPODBUJANJE BRANJA V DIGITALNEM OKOLJU* IN PRILOŽNOSTI ZA SLOVENSKO JEZIKOVNO POLITIKO NA TEM PODROČJU

V skladu z delovnim načrtom za kulturo 2015–2018 so bili strokovnjaki držav članic Evropske unije (sodelovalo je 23 držav članic, tudi Slovenija)¹⁰ pooblaščen, da pripravijo načrt s študijami primerov o spodbujanju branja v digitalnem okolju (s podporo dostopu in razvoju občinstva), s poudarkom na praksah izdajanja dovoljenj, čezmejnih storitvah in elektronski izposoji v javnih knjižnicah.

Delovna skupina je branje izpostavila kot orodje za širjenje znanja ter večanje ustvarjalnosti in ozaveščenosti o evropski identiteti ob upoštevanju različnih zahtev, ki veljajo za elektronske in tiskane knjige. Tematika je zelo aktualna in pomembna za razvoj politike na državni ravni in na ravni Evropske unije, pa tudi v globalnem smislu, in v glavnem zajema naslednja področja: digitalizacija literarne dediščine, ustvarjanje platform za elektronsko izposajo, spodbujanje branja, cenovna politika in subvencije, avtorske pravice in zakonodaja o pravicah posojanja (Promoting Reading 2016: 7–13).

Obravnavo digitalnega okolja se osredotoča tako na digitalne vsebine besedilne/pripovedne narave kot na digitalne kanale, prek katerih spodbujajo branje. Dostop so obravnavali na dva načina: dostop do česa (leposlovje in neleposlovje) in dostop za koga. Slednje je ključno tudi za pričujoči prispevek, kajti ugotovitve vodijo v smeri, da je smotrno branje e-knjig intenzivneje spodbujati predvsem pri specifičnih ranljivih ciljnih skupinah, za katere e-branje prinaša bistveno več prednosti kot možnih slabosti; vključno z zdomci in izseljenci.

Dokument ugotavlja tudi, da čezmejne storitve elektronskega branja ponujajo jasne prednosti za povezane jezikovne skupnosti (italijanska digitalna knjižnica kot študija primera v Sloveniji, na Hrvaškem in v Italiji)¹¹ in za jezikovne diaspore (portal ELLU v Estoniji, ki zagotavlja globalen dostop do estonske literature). Slovenski primer dobre prakse, ki deluje po istem principu, je portal Biblos, ki prav tako zagotavlja globalen dostop do e-knjig v slovenščini.

10 Slovenski član skupine je bil Marjan Gujtman z Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za kulturno dediščino, Sektor za arhive, muzeje in knjižnice.

11 Pred dvema letoma vzpostavljeni projekt z imenom Knjižnice brez meja/Biblioteche senza frontiere/Knjižnice bez granica preko italijanskega spletnega portala MediaLibraryOnline združuje naslednjih 5 knjižnic: iz Slovenije Osrednjo knjižnico Srečka Vilharja Koper, iz Hrvaške knjižnico Pulj, Umag in Poreč ter iz Italije Tržaško nacionalno in študijsko knjižnico.

Ker je ključni vidik e-knjig tudi njihova izposoja v javnih knjižnicah (glej tudi naslednje poglavje), se dokument bežno dotakne tudi modelov elektronske izposoje v javnih knjižnicah, ki se v Evropi zelo razlikujejo glede na specifične okoliščine v državi, vključno s političnimi načeli (npr. javno ali zasebno lastništvo), kulturnimi normami in vrednotami (npr. sprejemljivost članarin) in ekonomskimi determinantami (npr. velikost jezikovne skupnosti, konkurenčnost državnega knjižnega trga). Dokument ugotavlja, da v Evropi ni »tipičnega« modela elektronske izposoje, za več informacij glede specifik izposoje e-knjig v javnih knjižnicah po Evropi pa napotujemo še na raziskavo, ki sta jo leta 2013 izvedli nizozemska knjižnica Stichting Bibliotheek.nl in belgijska platforma za digitalno branje Bibnet in predstavlja deset evropskih primerov javne e-knjižnične izposoje, med njimi tudi slovenskega, Biblos (Mount 2014).

Dokument sklene, da je glede na stagnacijo tržnih deležev za elektronske knjige na velikih trgih, kot so Združene države Amerike in Združeno kraljestvo, pričakovati, da bosta branje s papirja in digitalno branje šla z roko v roki, bralci pa bodo v največji meri izkoriščali prednosti obojega. Študije primerov medtem kažejo, da lahko digitalno okolje razširi in poglobi bralne spretnosti in prakse posameznikov in predvsem specifičnih ciljnih skupin, kar velja tudi za ciljne skupine, relevantne za naš prispevek. Dokument ponuja naslednji konkretni priporočili za nacionalne vlade, Evropsko unijo in zainteresirane (panoga, stroka ...) na za nas relevantnem področju: 1) spodbujati branje v obeh oblikah s posebnim poudarkom na povečevanju motivacije za branje; 2) pospeševati čezmejne storitve, na primer s sredstvi Evropske unije za skupne projekte.

4 E-KNJIGA V SLOVENŠČINI: STANJE, PRILOŽNOSTI IN IZZIVI ZA UPORABNIKE ZUNAJ MEJA SLOVENIJE

E-knjiga se je v preteklih letih uveljavila kot nov medij branja in prevzema vse pomembnejšo vsakdanjo vlogo; danes bi jo težko še zmeraj imenovali »digitalna inovacija«, saj je praktično že globalno trdno zasidrana v zavesti uporabnikov spleta in bralcev, ob boku svoje tradicionalne, tiskane različice. E-knjiga predstavlja številne prednosti za uporabnike, med katerimi gre kot ključne izpostaviti naslednje:

- takojšen dostop (po načelu kadarkoli);
- oddaljen dostop (po načelu kjerkoli);
- (običajno) nižje cene e-knjig kot tiskanih knjig;
- omogočajo enostavno prilagoditev velikosti besedila (prednost za slabovidne);
- vsebina se lahko dopolnjuje z multimedijo;

- lahko olajšajo določene procese poglobljenega branja (neposreden dostop do spletnih sklicev, linkov, prevodov; skratka vidiki izjemne hipertekstualnosti, ki jo nudijo e-knjige, so pri marsikaterem raziskovalcu prepoznane kot njene ključne prednosti) (prim. npr. Strehovec 2014).

Hkrati pa so prepoznavne tudi prednosti ponudbe oz. dostopa do e-knjig in drugih digitaliziranih vsebin ter možnosti, ki jih te ponujajo za knjižnice, izobraževalne ustanove, izvajalce in snovalce politik za promocijo branja, kulturne institucije, spletne platforme ipd.:

- ohranjanje uporabnikov, ki so visoko digitalno pismeni;
- doseganje novih ciljnih skupin (npr. registrirani uporabniki iz tujine);
- ponujanje novih storitev (izposoja e-knjig, digitaliziranih zvočnih knjig ipd.);
- ponujajo nove možnosti za motivacije za branje (bolj privlačne za določene ciljne skupine).

25 % anketirancev v leta 2019 izvedeni nacionalni raziskavi o branju in nakupovanju knjig se je izreklo (tudi) za e-bralce (Rupar idr. 2019). Ponudniki e-knjig so tudi ugotovili, da nakup ni zmeraj prednostna izbira bralcev in da ti določenih e-knjig sploh nočejo za vse večne čase hraniti na svojih napravah, temveč jim zadržuje začasni dostop. Trend se je bliskovito razširil s komercialnimi izposojevalci e-knjig, kjer si uporabnik knjigo izposodi za določeno finančno nadomestilo. In ta trend izposoje e-knjig se je kmalu preselil tudi v javne knjižnice po svetu, kjer so e-knjige danes del samoumevne ponudbe in povpraševanje po njih strmo raste.

Svojim članom jih od leta 2013 izposojajo tudi slovenske splošne knjižnice. Možnost izposoje e-knjig predstavlja nov mejnik v ponudbi storitev slovenskih knjižnic in izboljšano uporabniško izkušnjo. Ta možnost se je tudi na pobudo knjižnic realizirala v obliki platforme Biblos (Zamida 2016a: 7).

Biblos tako na neki način prevzema mesto nacionalne platforme za distribucijo e-knjig, s tem ko je postal posredniški sistem med založniki in ponudniki e-knjig v slovenskem prostoru na eni strani in knjižnicami ter končnimi uporabniki na drugi:

Pri izposoji e-knjige v knjižnici s stališča uporabnika poteka nekakšna kopija postopkov v analognem svetu, le da ni več potreben sprehod do knjižnice, temveč je storitev prek internetnega vmesnika mogoče uporabiti kjerkoli in kadarkoli bodisi z dopusta v tujini bodisi sredi noči (Zamida 2016a: 8).

Ter:

Nezanemarljiva prednost oddaljene izposoje e-knjig je torej tudi ta, da je izposoja neodvisna od delovnega časa knjižnice in lokacije člana, kar pomeni,

da lahko uporabnik izposoja vrši tudi sredi noči ali na dopustu. Ravno dostop s počitnic je po statističnih podatkih Biblosa najpogostejši dostop do e-knjig na Biblosu iz tujine (Zamida 2016a: 9).

Z letom 2014 se je začel intenzivnejši prirast e-knjig v slovenščini, k čemur je pripomoglo tudi subvencioniranje pretvorb v format ePub s strani Javne agencije za knjigo. Danes tako beležimo čez 3.500 naslovov e-knjig v slovenščini (slovenskih avtorjev in prevodov), kar predstavlja dovolj pester in privlačen nabor za pridobivanje in ohranjanje potencialnih uporabnikov (portal ima po podatkih iz leta 2019 okoli 19.000 uporabnikov). Biblos je leta 2019 zabeležil skoraj 100.000 izposoj (še leta 2015 nekaj manj kot 30.000).¹²

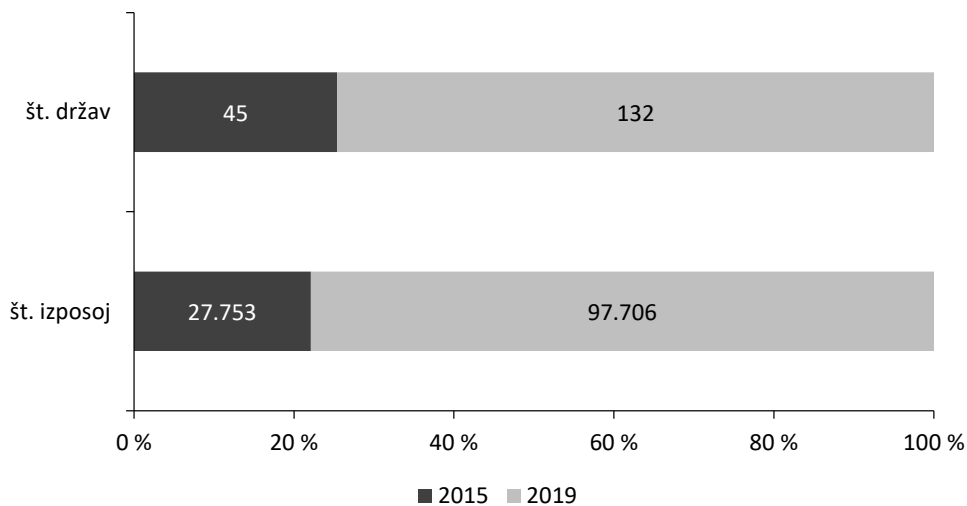
4.1 Prednosti dostopa do e-knjig v slovenščini za uporabnike zunaj meja Slovenije

E-branje in e-izposoja že po svoji imanentni logiki presegata nacionalne meje. Zato je te storitve potrebno in smiselno omogočiti tudi govornim skupnostim zunaj nacionalnih držav, pa tudi znotraj države je ponudba e-knjig v materinščini pomembna v luči vseprisotne in vedno bolj univerzalne bralne zmožnosti v angleščini.¹³

Biblos kot globalni servis za prodajo in izposajo e-knjig v slovenščini ima izmerljiv pozitiven vpliv na dostop do knjig v slovenščini za jezikovno diasporo, saj z oddaljenim dostopom omogoča stik s slovensko knjigo in slovenskim jezikom tudi vsem (stalno ali začasno) zunaj meja Slovenije živečim in s tem predstavlja dragoceno povezavo Slovencev po svetu z matično državo in aktualno knjižno produkcijo. Biblos je imel že v svoji preizkusni fazi (prva polovica leta 2013) 25 % uporabnikov iz tujine (izmed tedaj 6.500 registriranih uporabnikov), v letu 2019 pa je bilo registriranih uporabnikov iz tujine nekaj čez 15 %, torej okoli 15.000 (sem nismo prišteli porasta »dopustniških« izposoj iz tujine v času poletnih mesecev), iz 132 različnih držav, ki si e-knjige v enaki meri izposojajo in kupujejo. Spodnji grafikon nudi vpogled v rast izposoj in število držav, od koder si uporabniki preko platforme Biblos izposojajo knjige.

12 Vse statistične podatke v zvezi s platformo Biblos sem pridobila od Beletrine, Zavoda za založniško dejavnost; posredoval Marko Hercog, 2016, 2020.

13 Vdor literature v angleščini pomembno vpliva na založniške aktivnosti zlasti na manjših trgih, kar beležimo tudi v Sloveniji; dodaten učinek je opazen na trgih z lokaliziranimi platformami globalnih ponudnikov (Amazon). V zvezi s to problematiko napotujemo na nacionalno raziskavo v Rupar idr. 2019: 110; Zamida 2013: 33; Zamida 2015.

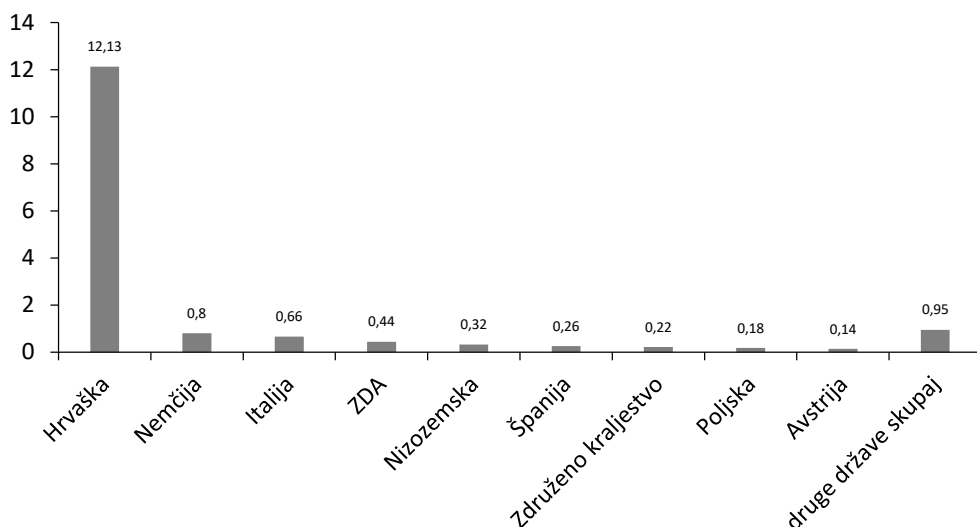
Grafikon 1: Število izposoj in število držav, iz katerih so izposoje opravljene, za leti 2015 in 2019

Prav zaradi povpraševanj zunaj meja Slovenije živečih uporabnikov je Mestna knjižnica Ljubljana kot prva že leta 2015 omogočila oddaljeni vpis članov in s tem uporabo storitev servisa Biblos uporabnikom v tujini, ki se v Slovenijo ne vračajo (pogosto). Storitve oddaljenega vpisa so medtem omogočile tudi druge knjižnice. Spodnja tabela prikazuje, iz katerih držav je bilo v letu 2019 opravljenih največ izposoj preko Biblosa, pri čemer je zanimivo, da je v primerjavi z letom 2015 na petem mestu Nizozemska izpodrinila Avstrijo, na prvih štirih mestih pa sprememb ni. Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu sicer ocenjuje, da živi zunaj Slovenije okoli 597.500 posameznikov slovenskega rodu. Največ jih je v Združenih državah Amerike, okoli 200.000, v Italiji okoli 80.000, v Nemčiji jih je 45.000. Iz Grafikona 2 je razvidno, da je dostopanje do e-knjig v slovenščini preko Biblosa prav v teh državah največje, poleg Hrvaške, ki je na prvem mestu – a to lahko pripišemo dejstvu, da lastniki in upravitelji Biblosa posebej intenzivno sodelujejo z nekaterimi knjižnicami v hrvaški Istri (izrazito Pulj).

Možnost izposoje e-knjig v slovenščini v povečanem obsegu zadnji dve leti uporabljajo tudi učitelji slovenskega jezika in študenti slovenščine na univerzah v tujini.¹⁴ Vzpostavitev knjižnice slovenskih knjig in njeno sprotno dopolnjeva-

14 Podatek je bil pridobljen na podlagi rezultatov spletnega vprašalnika, ki ga je leta 2015 učiteljem slovenskega jezika na univerzah v tujini, napotenih preko Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, posredovala Beletrina. Vir: Beletrina, Zavod za založniško dejavnost; posredoval Marko Hercog, 2016.

nje z aktualno knjižno produkcijo je namreč tudi znotraj slavističnih oddelkov tujih univerz predraga in ni pogosta praksa, učitelji slovenskega jezika pa se v glavnem zanašajo na podarjene knjige založnikov. Biblos jim medtem omogoča stalen dotok literature v slovenskem jeziku brez stroškov dostave na različne konce sveta.

Grafikon 2: Izposoja e-knjig v slovenščini po državah

Zdi se torej, da so e-knjige v slovenščini dostopne hitreje in enostavneje kot fizične knjige, da jih Slovenci zunaj meja Slovenije pogrešajo (a če jih ni, se navadijo tudi na kaj drugega) in da se jim zdi branje v slovenščini pomembno za ohranjanje visoke ravni jezikovne samozavesti. Ali so te posplošitve potrjene tudi z odgovori na anketni vprašalnik, bomo preverili v nadaljevanju. Vsekakor pa se glede na število zunaj Slovenije živčih Slovencev, ki se je v zadnjih letih tudi na račun odliva mladih ponovno povečalo, postavlja vprašanje, ali niso potrebni dodatni oz. novi jezikovnonačrtovalni ukrepi, ki bi s sodobnimi prijemi, ki presegajo zgolj jezikovno izobraževanje (pa tudi zgolj vprašanje korpusa), krepili oz. ohranjali vitalnost slovenščine pri govorcih zunaj matične države. Vsiljuje se tudi vprašanje, ali slovenska jezikovna politika nemara potrebuje dve vrsti jezikovnega načrtovanja, ki bi se v svojih ukrepih razlikovalo glede na status jezikovne suverenosti znotraj Slovenije na eni strani in status jezikovne podrejenosti, kjer je slovenščina omejena na notranjo, družinsko komunikacijo in izpostavljena konkurenčnim drugim jezikom, na drugi.

5 RAZISKAVA BRALNIH NAVAD IN UPORABE E-KNJIGE MED UPORABNIKI SLOVENŠČINE ZUNAJ MEJA SLOVENIJE

Prispevek temelji na diplomskem delu *E-knjiga v slovenščini kot priložnost za ohranjanje vitalnosti slovenskega jezika zunaj meja Slovenije* (Zamida 2016b),¹⁵ v katerem je avtorica obravnavala prisotnost, dostopnost in razširjenost e-knjige v slovenščini med slovenskimi zdomci in izseljenci. Vprašalnik je bil zasnovan kot spletna anketa, ki je pri geografsko razpršenem vzorcu tudi najbolj primerna metoda. Zanimalo nas je predvsem, ali vprašani branje knjig povezujejo z ohranjanjem sporazumevalnih zmožnosti v slovenščini, kako intenzivni bralci in nakupovalci knjig so, koliko so seznanjeni z branjem v digitalnem okolju in dostopom do e-knjig in ali se jim zdi, da so jim bolj dostopne e-knjige ali fizične knjige v slovenščini. Zanimalo nas je tudi, kako ocenjujejo svoje jezikovne zmožnosti in ali menijo, da so se te po odhodu v tujino poslabšale, ter kako najpogosteje vzdržujejo stike s slovenščino. Posredno pa še, kakšen je njihov odnos do Slovenije in slovenščine, ali se želijo/nameravajo v Slovenijo vrniti in ali menijo, da bi morala matična država prevzeti intenzivnejšo vlogo pri zagotavljanju dostopa do slovenske kulture, konkretnije knjig v slovenščini.

Povezava na spletni vprašalnik je bila naslovljena na izbrana izseljenska društva (tudi ob pomoči Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu), na Facebook skupine Slovenci v Belgiji, Slovenci v Londonu, Slovenci v Berlinu in Slovenci na Švedskem, na učitelje slovenskega jezika na univerzah po svetu, ob pomoči Ministrstva za zunanje zadeve na v tujini živčece diplomate, uradnike in druge zaposlene na predstavništvih v tujini ter na razširjeno mrežo poklicnih in zasebnih kontaktov avtorice prispevka.

Anketirana populacija	21–85 let
Način anketiranja	Spletni vprašalnik
Velikost vzorca	n = 316 ¹⁶
Dolžina vprašalnika	10 minut
Reprezentativnost	Spol, starost, država bivanja, država izvora, starost ob odhodu v tujino, čas bivanja v tujini
Čas izvedbe	24. 6. 2016–6. 7. 2016

Tabela 1: Lastnosti ankete in ključne značilnosti vzorca

15 Mentorica red. prof. dr. Albina Nečak Lük z Oddelka za primerjalno in splošno jezikoslovje.

16 14 anketirancev (4,4 % vzorca) je bilo zamejskih Slovencev. V interpretaciji jih zaradi majhnega deleža in omejene dolžine prispevka ne obravnavamo posebej, kar bi bilo potrebno, saj so za zamejske anketirance zaradi specifičnosti njihove situacije nekatere definicije (npr. tujina) in formulacije vprašanj problematične.

V nadaljevanju podajamo nekaj izbranih, za naslovno temo najbolj povednih izsledkov.

5.1 Načini vzdrževanja stikov s slovenščino

Pri vprašanju *Kako ohranjate stik s slovenščino?* so lahko vprašani obkrožili več odgovorov hkrati med možnostmi: pogovarjanje v slovenščini, branje knjig v slovenščini, vzdrževanje socialnih stikov v slovenščini, spremljanje slovenskih medijev, gledanje slovenskih filmov, drugo. Največ jih stik s slovenščino ohranja s pomočjo socialnih stikov s slovensko govorečimi prijatelji in sorodniki na daljavo in s pogovarjanjem v slovenščini. Temu sledi branje knjig v slovenščini, kar prakticira slabih 66 % vprašanih. Dobrih 50 % jih spremlja slovenske medije, 20 % jih gleda tudi slovenske filme. Tisti, ki so obkrožili »drugo«, so v glavnem dopisali variacije že naštetih načinov ohranjanja stikov s slovenščino. Branje se je torej uvrstilo na drugo mesto, takoj za neposredno komunikacijo oz. ohranjanje socialnih stikov.

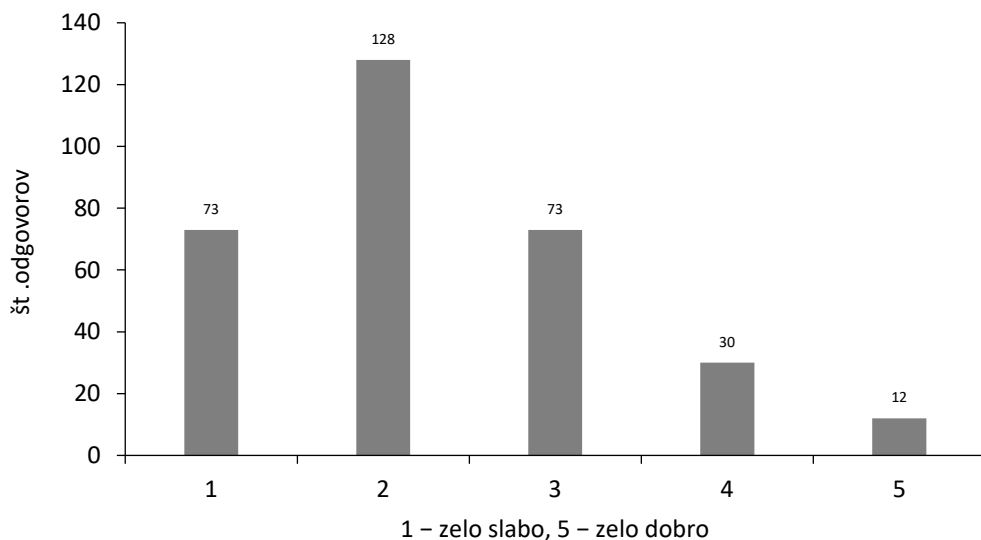
Pri ohranjanju socialnih stikov s sorodniki, prijatelji ipd. močno prevladujejo sodobni načini komunikacije, predvsem spletne aplikacije in aplikacije za pametne telefone, ki so se razmahnile v zadnjih letih (Viber, WhatsApp, Messenger, Snapchat ipd.), pa tudi socialna omrežja, največ Facebook. Naštete komunikacijske kanale prednostno uporablja dobrih 80 % vprašanih. Predvsem telefon, pa tudi klasična elektronska pošta in celo Skype so v upadu. Iz tega sklepamo, da so sodelujoči v raziskavi digitalno dobro pismeni in se samozavestno gibljejo v digitalnem okolju. Zato je vprašanje, kako pri vprašanih kotirata e-knjiga in branje v digitalnem okolju, še bolj zanimivo.

5.2 Bralne navade anketirancev in uporaba e-knjig

Najobsežnejši sklop vprašanj se navezuje na odnos do (e-)knjig in na bralne navade vprašanih, pri čemer nas je posebej zanimal odnos do branja v slovenščini in ocena dostopnosti knjig v slovenščini, v nadaljevanju pa stopnja uporabe e-knjig.

Zanimivo opažanje je, da se praktično vsi vprašani strinjajo, da branje knjig ohranja vitalnost njihove sporazumevalne zmožnosti v slovenščini. Na vprašanje, ali se strinjajo s trditvijo, da branje knjig v slovenščini ohranja ali izboljšuje njihovo znanje slovenščine, je namreč pritrdilno odgovorilo kar 96,8 % vseh vprašanih.

Vprašani so dostopnost slovenskih knjig v tujini ocenili na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni zelo slabo, 2 dokaj slabo, 3 še kar dobro, 4 dobro in 5 zelo dobro. Dobrih 40 % vseh anketirancev meni, da imajo v tujini dokaj slab dostop do knjig v slovenščini, le slabi 4 % pa menijo, da je dostop zelo dober (Grafikon 3).

Grafikon 3: Ocena dostopnosti knjig v slovenščini

V nadaljevanju so se vprašani z da ali ne opredeljevali do trditve, da bi prebrali več knjig v slovenščini, če bi jim bile te bolj dostopne, pri čemer se dobrih 70 % vprašanih s trditvijo strinja.

Spraševali smo tudi, ali menijo, da bi moralo biti zagotavljanje dostopnosti knjig v slovenščini tudi zunaj meja Slovenije del skrbi Republike Slovenije za slovenski jezik oz. del nacionalne jezikovne politike. Kar 90 % vseh vprašanih se je opredelilo, da bi morala skrb za izboljššan dostop do knjig zunaj Slovenije v večji meri prevzeti matična država.

Iz tega lahko sklepamo, da sta za govorce slovenščine zunaj meja Slovenije branje knjig v slovenščini in dostop do njih v tesni korelaciji in da bi bilo v načrtovanje jezikovne politike smiselno vključiti ukrepe, katerih cilj bi bil izboljšanje dostopnosti knjig v slovenščini. Pri tem je ključno predvsem obveščanje o možnih kanalih dostopa za vse zunaj meja Slovenije živeče bralce v slovenščini. Če je obveščanje oz. osveščanje slovenske diaspore v največji meri skrb Urada Republike Slovenije za Slovence po svetu in v zamejstvu, lahko ugotovimo, da Urad na svojem nedavno prenovljenem portalu Moja Slovenija (www.Slovenci.si), ki naj bi deloval kot enotna informacijska vstopna točka za Slovence v zamejstvu in po svetu, slabo ali sploh ne opozarja na ponudbo in izposajo (tudi oddaljeno) e-knjig v slovenščini.

Glede najpogostejših načinov dostopanja do knjig v slovenščini so se vprašani največkrat izrekli, da jih kupujejo, ko so v Sloveniji, ali pa jih prejmejo po pošti

(bodisi od družine oz. prijateljev bodisi z naročili prek spletnih knjigarn). Slabih 20 % (58) anketirancev je tudi e-bralcev, 10 % (31) vseh vprašanih si lahko knjige v slovenščini izposoja v knjižnicah, dobrih 7 % vprašanih pa je pod možnost »drugo« odgovorilo, da knjig v slovenščini ne berejo oz. do njih ne dostopajo niti ne posedujejo knjig v slovenščini. Od teh jih je 5 (oz. 23 %) izrecno zapisalo, da knjige berejo v drugih jezikih, ostale lahko štejemo med nebralce.

5.3 Stališča glede e-knjig in branja v digitalnem okolju

Vprašani so odgovorili tudi na sklop vprašanj, vezanih na e-knjige in na branje v digitalnem okolju. Ne glede na to, da se je za e-bralce izreklo le 20 % vprašanih, so na prva tri vprašanja, vezana na e-knjigo, odgovarjali vsi. Prvo vprašanje se navezuje na seznanjenost z dostopom do e-knjig v slovenščini, ki so jo vprašani ocenjevali z oceno od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni sploh nisem seznanjen, 2 slabo sem seznanjen, 3 deloma sem seznanjen, 4 še kar dobro sem seznanjen in 5 popolnoma sem seznanjen.

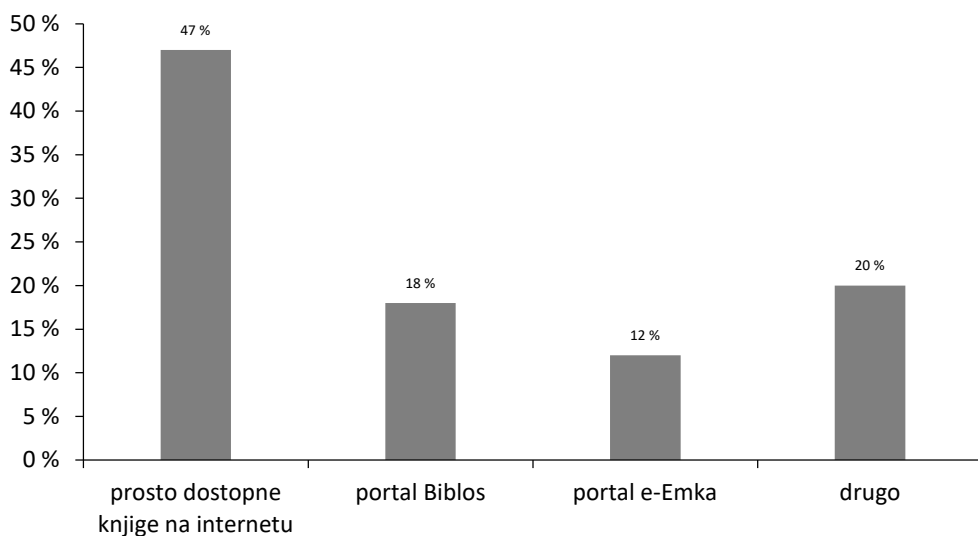
Pri tem je postalo jasno, da so Slovenci, ki živijo zunaj meja Slovenije, z možnostmi dostopa do e-knjig v slovenščini slabo seznanjeni ali sploh niso seznanjeni. Seštevek teh dveh ocen glede dostopnosti e-knjig predstavlja skoraj 65 % vseh vprašanih, pri čemer jih dobra polovica meni, da je v tujini načeloma laže dostopati do e-knjig v slovenščini kot do tiskanih knjig v slovenščini.

Približno 80 % vprašanih tudi ne ve, da se lahko v slovenske splošne knjižnice vpišejo oddaljeno in si na ta način izposojajo e-knjige v slovenščini, in prav toliko bi jih tako storitev tudi želelo uporabljati.

Naslednji sklop odgovorov je filtriran le na tiste, ki so se izrekli tudi za e-bralce (približno četrtnina anketirancev), saj so relevantni le njihovi odgovori. Pri tem so se pokazale naslednje značilnosti: tisti, ki berejo e-knjige v slovenščini, najpogosteje najdejo prosto dostopne naslove na internetu (47 %), 18 % jih uporablja servis za prodajo in izposajo Biblos, 12 % e-knjigarno e-Emka, približno 20 % anketirancev pa je odgovorilo, da e-knjig ne berejo v slovenščini, temveč v drugih jezikih, in/ali da kot kanale dostopa do e-knjig uporabljajo Amazon, Kobo, iStore itd. (Grafikon 4).

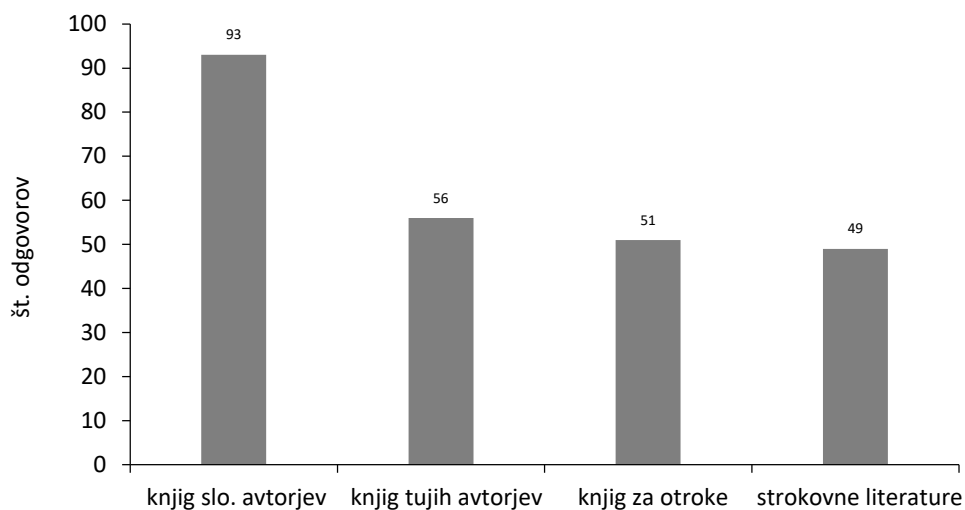
Izbor e-knjig v slovenščini se skoraj polovici vprašanih (45 %) ne zdi dovolj velik, 32 % uporabnikom pa se izbor zdi ustrezen.¹⁷ 23 % uporabnikov slovenskih e-knjižnih portalov ne pozna dovolj dobro, da bi lahko ocenili knjižno ponudbo. Približno enako je tudi razmerje med tistimi, ki se jim e-knjige v slovenščini zdijo drage, in tistimi, ki menijo, da je njihova cena primerna; da so poceni, ne meni nihče.

17 V času izvedbe raziskave (leta 2016) je bila ponudba e-knjig v slovenščini vsaj za tretjino manjša, kot je v času priprave tega prispevka (leta 2020).

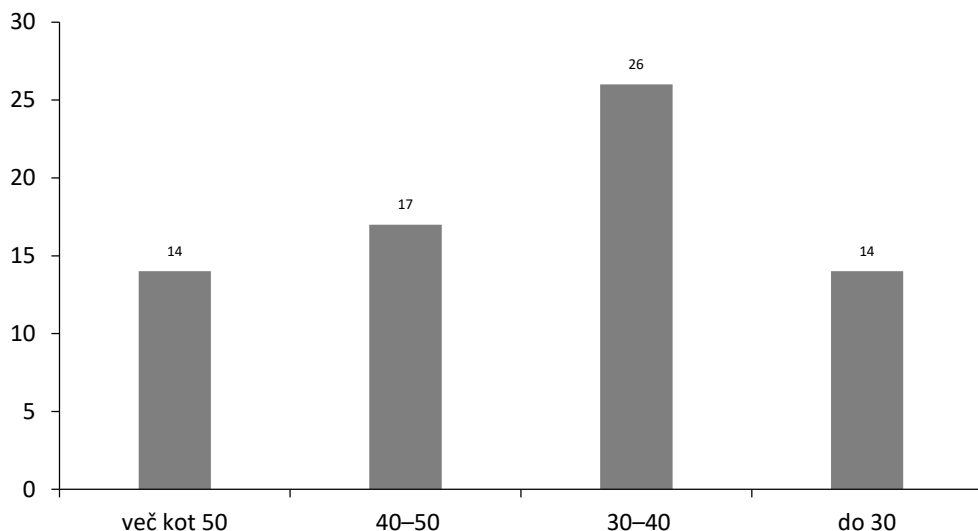
Grafikon 4: Poti do e-knjig

Na vprašanje, katerih knjig bi si v ponudbi obeh portalov želeli več, skoraj 40 % anketirancev odgovarja, da knjig slovenskih avtorjev (Grafikon 5). Ostali odgovori so v približno enaki meri porazdeljeni med želje po večji zastopanosti v slovenščino prevedenih tujih avtorjev, otroških knjig in strokovne literature.

Grafikon 5: Zaželena vrsta raznolikosti v ponudbi e-knjig v slovenščini

V nadaljevanju so predstavljene še nekatere soodvisnosti med nizi podatkov. Grafikon 6 tako prikazuje razmerje med starostjo in e-branjem.

Grafikon 6: Razmerje med starostjo in e-branjem

Največ e-bralcev je v starostni skupini 30–40 let, sledi skupina 40–50 let, medtem ko sta starostni skupini do 30 let in več kot 50 let izenačeni. Ta podatek je skladen s številnimi tujimi raziskavami o e-branju, ki navajajo, da je največ e-bralcev v starostni skupini med 30 in 50 let, in to dejstvo najpogosteje povezujejo s prihrankom (oz. učinkovitejšo izrabo) časa in prostora. Razmerje med spoloma pri e-branju je pri obravnavanem vzorcu zelo uravnoteženo, z rahlo prednostjo žensk.

Pokaže se še ena podobnost s slovenskim vzorcem v nacionalni raziskavi Knjiga in bralci VI (Rupar idr. 2019) – namreč da so najbolj intenzivni bralci fizičnih knjig v slovenščini (taki, ki kupijo in preberejo več kot 10 knjig letno) tudi najbolj intenzivni e-bralci v slovenščini. Tako je v našem vzorcu med tistimi 56 anketiranci, ki letno preberejo več kot 10 knjig v slovenščini, skoraj 70 % takih, ki preberejo tudi več kot 10 e-knjig v slovenščini.

Nadalje tudi 80 % intenzivnih bralcev v slovenščini (torej tistih anketirancev, ki preberejo več kot 10 knjig letno) meni, da bi moralo biti zagotavljanje dostopnosti knjig v slovenščini tudi zunaj meja Slovenije skrb Republike Slovenije oz. del nacionalne politike, kar hkrati meni tudi dobrih 60 % tistih, ki preberejo manj kot 5 knjig v slovenščini letno.

Obstaja pa tudi pomembna povezava med sporazumevalno zmožnostjo v slovenščini in intenzivnostjo branja v slovenščini. Tisti anketiranci, ki so izjavili, da se je njihovo znanje slovenščine nekoliko ali močno poslabšalo, so hkrati tisti, ki preberejo najmanj knjig v slovenščini (manj kot 5 na leto) – takih je 66 %. Hkrati je med anketiranci, ki so intenzivni bralci v slovenščini (preberejo več kot 10 knjig na leto), takih, ki so izjavili, da se je njihovo znanje slovenščine močno poslabšalo, le 30 %, torej za polovico manj.

Podatki pa so pokazali tudi, da vprašani, ki v tujini bivajo več kot 20 let ali vse življenje, v slovenščini berejo manj (tako tiskane kot e-knjige) kot tisti, ki so v tujini manj časa. Le 10 % tistih, ki v tujini bivajo že več kot 20 let, namreč prebere več kot 10 knjig v slovenščini letno, medtem ko je med anketiranci, ki v tujini živijo manj kot 20 let, kar 45 % takih, ki preberejo več kot 10 knjig v slovenščini letno.

Opravljena raziskava je torej potrdila osnovno podmeno, namreč da v tujini živeči Slovenci branje v slovenščini kot enega izmed načinov za ohranjanje stikov s slovenščino in za ohranjanje svoje sporazumevalne zmožnosti v slovenščini vrednotijo visoko ter da bi brali več, če bi jim bile knjige v slovenščini lažje dostopne. Pri tem jasno izraženih preferenc e-knjigam kot mediju, ki je enostavneje dostopen od fizičnih knjig, ni zaznati, a to lahko povežemo tudi z dejstvom, da je ciljna skupina relativno slabo seznanjena z možnostmi dostopa do e-knjig (v slovenščini).

6 SKLEP

Za konec se vrnimo k osrednjemu slovenskemu jezikovnopolitičnemu dokumentu – *Resoluciji NPJP 2020–2024* oz. njegovemu medresorsko usklajenemu predlogu. Čeprav lahko zatrdimo, da so vsi ukrepi in iz njih izhajajoče aktivnosti relevantni in nujni za ciljno skupino in odnos njenih članov do slovenskega jezika, za njihovo sporazumevalno zmožnost in motivacijo, pogrešamo več aktivnosti na področju promocije branja, ki bi bile osredotočene na odrasle bralce in tudi na skupino nebralcev v slovenščini (iz empiričnih podatkov je razvidno, da je nebralcev v slovenščini približno 7 % vprašanih).

Sicer je spodbudno, da je predviden ukrep financiranja izdaje e-knjig v slovenščini in vključevanje le-teh v knjižnice, kar je osnova za spodbujanje rabe slovenščine zunaj Slovenije, a ustvarjanje korpusa e-gradiv samo po sebi še ne prinese večje dostopnosti. Korpus (knjig in e-knjig v slovenščini), ki ga ranljiva skupina (zdomcevi in izseljencevi) ne najde in ne pozna in za katerega ne ve, kje in kako do njega dostopati, ne pripomore veliko k uresničitvi v *Predlogu Resolucije NPJP 2020–2024* zastavljenih ciljev.

Podobno velja za aktivnosti Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. Urad verjetno pravilno ugotavlja (oz. trdi), da vsak projekt, ki ga podprejo, služi (tudi) namenu ohranjanja, širjenja, izboljševanja in utrjevanja slovenskega jezika, slovenske kulture ter slovenske identitete. Če pogledamo konkretne dejavnosti za poglobljanje bralne kulture in bralne pismenosti pri ciljni skupini, mednje sodi kontinuirana podpora društvu Bralna značka, ki »stotinam slovenskih otrok v zamejstvu in po svetu omogoča večji stik s slovenskim (pisanim) jezikom in s tem posredno prispeva tudi k večjemu ugledu slovenskega jezika« (Poročilo o uspešnosti 2016: 77). Več ciljnih aktivnosti bi kazalo usmeriti v seznanjanje ciljne skupine z možnostmi dostopa do knjig v slovenščini, saj je osveščenost, kot pričajo tudi izsledki predstavljene raziskave, zelo slaba. Pri tem bi bilo zagotovo smiselno izkoristiti vse bolj digitalno povezani svet, kjer tudi fizična oddaljenost ni več razlog za nebranje v slovenščini. Ciljno podarjanje knjig v slovenščini bi bilo treba preseči tako, da bi zunaj meja Slovenije živčim bralcem v slovenščini ponudili možnost lastnega izbora, kar lahko pozitivno vpliva na motivacijo za branje, s sodobnimi potmi do knjižnih vsebin.

Portal Moja Slovenija kot osrednja platforma Urada Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, kjer naj bi Slovenci po svetu prihajali v stik s koristnimi informacijami, za zdaj le v razdelku »uporabne povezave« vsebuje omembo slovenskih spletnih portalov, ki nudijo oddaljeni dostop do e-knjig v slovenščini, možnosti oddaljenega vpisa v slovenske knjižnice pa ne omenja. E-revija *Moja Slovenija* (<https://issuu.com/moja-slovenija>), ki je začela izhajati leta 2015 (v slovenščini in angleščini), branja knjig, e-knjig v slovenščini in dostopnosti knjig v slovenščini vsebinsko ne omenja v nobeni od pregledanih revij letnikov 2018 in 2019.

Ker na več mestih poudarjamo pomen seznanjenosti in promocijskih dejavnosti, vezanih na dostopnost knjige in e-knjige v slovenščini pri zdomcih in izseljencih (pa tudi zamejcih), menimo, da bi konkretni ukrepi in aktivnosti na tem področju lahko dodatno pripomogli k uresničevanju ciljev *Resolucije NPJP*. Še več, tovrstno širjenje občinstva bi lahko, tudi glede na izsledke pričujoče empirične raziskave, v prihodnje ključno prispevalo k ohranjanju vitalnosti slovenščine pri zdomcih, izseljencih in zamejcih in morda tudi zmanjšalo število nebralcev v slovenščini med njimi.

Videti je sicer, da sta branje in bralna kultura nekaj, kar vsi obravnavani jezikovnopolitični dokumenti razumejo kot imanentni del jezikovne kompetence oz. sporazumevalne zmožnosti v slovenščini. Vendar je stališče, da je branje knjig v slovenščini pri zdomcih in izseljencih samo po sebi umevno, lahko dolgoročno škodljivo za vitalnost jezika pri tej skupini. Tako kot bralne navade z različnimi

ukrepi in aktivnostmi za različne naslovnike – od šolarjev in mladostnikov do starostnikov in nebralcev, v zadnjem času pa celo za specializirane ciljne skupine, kot so fantje med 15. in 18. letom – razvijamo in spodbujamo v Sloveniji, bi morali bralno kulturno zavestno, s ciljnimi ukrepi, razvijati tudi med uporabniki, živečimi zunaj meja Slovenije. Večanje dostopnosti knjig v slovenščini in osveščanje omenjene skupine uporabnikov o tej dostopnosti je le prvi korak, e-knjiga kot sodoben in široko dostopen medij na tem področju pa rešitev, ki za pripravljavce in izvajalce jezikovnonačrtovalnih ukrepov v luči načrtovanja in nastajanja številnih e-učnih pripomočkov (torej zadeva tako korpus kot izobraževanje) nikakor ni revolucionarna ideja, temveč rešitev na dlani.

LITERATURA

- Mount, Dan, 2014: *A Review of Public Library E-Lending Models*. <http://www.lmba.lt/sites/default/files/Rapporten-Public-Library-e-Lending-Models.pdf> (dostop 29. 9. 2020)
- Plahuta Simčič, Valentina, 2014: Simona Bergoč: »Slovenščina spada med jezike z veliko govorcii«. *Delo* 21. februar. <https://www.delo.si/adijo-tovarna/simona-bergoc-slovenscina-spada-med-jezike-z-veliko-govorcii.html> (dostop 29. 9. 2020)
- Poročilo o uspešnosti, 2016: *Poročilo o uspešnosti izvajanja Nacionalnega programa za jezikovno politiko 2014–2018, Akcijskega načrta za jezikovno izobraževanje in Akcijskega načrta za jezikovno opremljenost za leto 2015*. <http://www.jezikovna-politika.si/wp-content/uploads/2016/10/Porocilo-NPJP-AN15.pdf> (dostop 29. 9. 2020)
- Predlog ReNPJP20–24, 2019: *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2020–2024 (ReNPJP20–24): Usklajen predlog*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Slovenski-jezik/NPJP20-24n.docx> (dostop 5. 5. 2020)
- Promoting Reading, 2016: *Promoting Reading in the Digital Environment. Report of the working group of EU member states' experts on promoting reading in the digital environment under the open method of coordination*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://bookshop.europa.eu/en/promoting-reading-in-the-digital-environment-pbNC0116151/> (dostop 29. 9. 2020)
- ReNPJP14–18, 2013: *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 (ReNPJP14–18)*. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91> (dostop 29. 9. 2020)
- Rupar, Patricia, Andrej Blatnik, Miha Kovač in Samo Rugelj, 2019: *Knjiga in bralci VI, bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. Ljubljana: UMco. https://www.jakrs.si/fileadmin/datoteke/Nova_spletna_stran/Novice_in_dogodki/Knjiga_in_bralci_VI_raziskava_lowres.pdf (dostop 29. 9. 2020)
- Strehovec, Janez, 2014: E-Literature, New Media Art, and E-Literary Criticism. *Comparative Literature and Culture* 16/5. <http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2486>
- Zamida, Renata, 2013: Naj slovenske avtorje elektronsko beremo kar v angleščini? *Bukla* 89/90. http://www.bukla.si/?action=clanki&limit=30&article_id=2257 (dostop 29. 9. 2020)

- -, 2015: The E-Book Market: How English is Displacing Smaller Languages. *elit Literaturhaus Europa*. <http://www.literaturhauseuropa.eu/en/observatory/blog/the-e-book-market-how-english-is-displacing-smaller-languages> (dostop 29. 9. 2020)
- -, 2016a: Biblos, slovenski servis za oddaljeno izposojanje e-knjig. *Šolska knjižnica* 25/1-2. 5-14.
- -, 2016b: *E-knjiga v slovenščini kot priložnost za ohranjanje vitalnosti jezika zunaj meja Slovenije: Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.